

6/2024,
noyabr-
dekabr
(№ 00074)

ИНКЛЮЗИВ ЎСИШНИ ҚЎЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШНИНГ ХОРИЖИЙ МАМЛАКАТЛАР ТАЖРИБАСИ

Асқарова Мавлуда Турабовна

*Тошкент давлат иқтисодиёт университети мутсақил тадқиқотчиси,
и.ф.н., доцент.*

Email: m.asqarova@tsue.uz

DOI: https://doi.org/10.55439/EIT/vol12_iss6/620

Аннотация

Мақолада инклюзив ўсиш, иш унумдорлигини ошириш, тенг имкониятлар ва барқарор муҳит билан ўзоқ муддатли ўсишни таъминлаш йўналишлари бўйича хорижий мамлакатлар тажрибаси ўрганилган. Дунё бўйлаб тенгсизлик кучайиб бораётган бир пайтда, кўпроқ халқаро ташкилотлар ва давлатлар жамият эҳтиёжларини қондириш учун инклюзив ўсишни рағбатлантириши, Хитойнинг инклюзив ижтимоий кўрсаткичлар билан юқори тезликда ўсиши ривожланаётган мамлакатлар учун муҳим намуна сифатида кўрилиши бўйича фикрлар юритилган.

Калит сўзлар: инклюзив ўсиш, иқтисодиёт, барқарор ривожланиш, камбағаллик, аҳоли фаровонлиги, иқтисодий ривожланиш.

ОПЫТ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН ПОДДЕРЖКИ ИНКЛЮЗИВНОГО РОСТА

Аскарова Мавлуда Турабовна

Независимый научный сотрудник Ташкентского государственного экономического университета, к.э.н., доцент.

Аннотация

В статье рассматривается опыт зарубежных стран в вопросах инклюзивного роста, повышения производительности труда, равных возможностей и обеспечения долгосрочного роста в условиях стабильной среды. В условиях растущего неравенства во всем мире все больше международных организаций и стран должны способствовать инклюзивному росту для удовлетворения потребностей общества, а быстрый рост Китая с инклюзивными социальными показателями должен рассматриваться как важный пример для развивающихся стран..

Ключевые слова: инклюзивный рост, экономика, устойчивое развитие, бедность, благосостояние населения, экономическое развитие.

EXPERIENCE OF FOREIGN COUNTRIES IN SUPPORTING INCLUSIVE GROWTH

Askarova Mavluda Turabovna

inclusive growth, economy, sustainable development, poverty, welfare, economic development.

Abstract

The article reviews the experience of foreign countries in inclusive growth, improving labor productivity, equal opportunities and ensuring long-term growth in a stable environment. In the context of growing inequality around the world, more international organizations and countries should promote inclusive growth to meet the needs of society, and China's rapid growth with inclusive social indicators should be regarded as an important example for developing countries..

Key words: small business, commercial bank, loan, collateral, interest rate, inflation, devaluation, bonification.

Кириш

Бугунги кунда ривожланган ва ривожланаётган мамлакатлар учун инклюзив ўсиш ва бандликка эътибор долзарб стратегия ҳисобланади. Аҳоли жон бошига даромаднинг пастлиги ва юқори ишсизлик туфайли юзага келган заифлик турли можароларнинг асосий омили ҳисобланади. Можаролардан азият чеккан давлатларда айниқса ёшларнинг ишсизлиги ёки тўлиқ бандлиги кенг тарқалган. Мўрт ва можаролардан азият чекаётган давлатларда иқтисодий ўсишни таъминловчи тармоқлар ҳар доим ҳам меҳнат талаб қиладиган бўлиши шарт эмас ва кўп ҳолларда ўсиш инклюзив бўлмаган. Иқтисодиётлар барча тармоқларда тикланган бўлса-да, sanoat ва хизматлар ҳар доим заиф ҳамда можаролардан таъсирланган давлатларда энг динамик тармоқлар бўлиб, уларнинг аксариятида ишчи кучининг 40-70 фоизидан кўпроғини иш билан таъминловчи қишлоқ хўжалигидан кўра яхшироқ натижа кўрсатди.

Сўнгги ўн йилликларда жаҳон ҳамжамиятининг ҳам ривожланаётган ҳам иқтисодий ривожланган мамлакатларда нафақат иқтисодий ўсиш суръатларининг секинлашиши, балки жамиятдаги ижтимоий тенгсизлик ва синфий табақаланишнинг кучайиши билан боғлиқ муаммолар кескинлашди. Миллий иқтисодиёт ўсишининг секинлашиши нафақат уларнинг ривожланишининг циклик хусусияти, инқироз ҳодисаларининг кучайиши, товар бозорларининг ортиқча ишлаб чиқарилиши ва тўйинганлиги, ишбилармонлик фаоллиги ва меҳнат унумдорлигининг пасайиши билан боғлиқ. Аҳолининг реал даромадларининг қисқариши, қашшоқлик ва ижтимоий табақаланиш жараёнларининг кучайиши билан боғлиқ бўлган истеъмол талабининг пасайиши билан ҳам боғлиқ. Бу ҳолатларнинг барчаси мамлакатни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг мутлақо бошқа йўналишларини ишлаб чиқишни, барқарор иқтисодий ўсиш учун зарур шарт-шароитларни таъминлашнинг янги услуб ва сифат хусусиятларини, узоқ муддатли стратегия ва механизмларини ишлаб чиқишни тақозо этмоқда.

Муаммоинг ўрганилганлик даражаси

Бугунги кунда жаҳон иқтисодиёти барқарор иқтисодий ўсишга, инклюзив ва барқарор ривожланишга тўсқинлик қилувчи бир қатор доимий ҳамда пайдо бўлаётган муаммоларга дуч келмоқда. Бунинг учун ушбу муаммоларни ҳал қилиш, савдо ва инвестицияларни рағбатлантириш ҳамда инклюзив ўсиш ва ривожланиш учун йўл тайёрлайдиган ҳамда қашшоқликни қисқартириш ва иш ўринлари яратишга ҳисса қўшадиган ривожланишга йўналтирилган глобаллашувни рағбатлантириш бўйича сиёсат ва чоралар талаб этилади. Глобаллашув ҳақидаги мунозаралар мувозанатли ёндашиш, унинг афзалликларини таъкидлаш, хавф-хатарларини тан олиш ва муаммоларини ҳал қилиш керак.

Кўпгина тадқиқотчилар бу каби чора-тадбирларни маҳаллий имкониятлар, шароитлар ва эҳтиёжларни ҳисобга олган ҳолда ишлаб чиқиш керак, деб ҳисоблашади, чунки, бу бўйича аниқ бир йўналиш мавжуд эмас. Бундан ташқари, уларнинг фикрича ўзаро боғлиқ ва очиқ глобал иқтисодиёт ривожланиш жараёнларига комплекс ёндашувлардан фойдаланишни талаб қилади [2-5]. Шу билан бирга, ривожланиш стратегиялари инклюзив бўлиши ва одамларнинг умуминсоний эҳтиёжларини қондириш учун ишлаб чиқилган бўлиши керак, улар умуман ҳамма учун бир хил, хусусан, эркинлик, ривожланиш ҳуқуқи, муносиб меҳнат, арзон тиббий хизмат ва таълим, хавфсиз муҳит, болалар учун яхшироқ келажак ва барча даражадаги яхши бошқарув кабиларни қамраб олиши лозим.

Осиё тараққиёт банки экспертларининг фикрича, Осиёнинг ривожланаётган мамлакатлари даромадлар тенгсизлиги ва атроф-муҳитнинг минимал даражада деградацияси билан барқарор ўсишга муҳтож. Ўтган йилларда жуда муваффақиятли бўлган Осиё иқтисодиётларининг экспортга асосланган модели ўзининг чегарасига етди. Осиё энди ички ва минтақавий талабга кўпроқ қарамликни яратиш учун сиёсий қарорлар орқали мувозанатни тиклаши керак. Балансланган ўсиш деганда кичик глобал номутаносибликларга бардош бера оладиган ва экспортга камроқ боғлиқ бўлган барқарор иқтисодий ривожланиш жараёни тушунилади.

Осиё-Тинч океани минтақасида даромадлар тенгсизлиги ва иқтисодий ҳамда ижтимоий имтиёзлар ошиб бормоқда, шунинг учун иқтисодиётни диверсификация қилиш ва таркибий ислоҳотлар ташқи зарбалар таъсирининг олдини олиш учун асосдир. Молиявий сиёсат инклюзив иқтисодий ўсишга ёрдам бериши керак. Осиё аҳолисининг 80% дан ортиғи тенгсизлик кучайиб бораётган мамлакатларда яшайди. Демак, глобаллашув, технологик тараққиёт ва бозор ислоҳотлари натижасида эришилган сезиларли иқтисодий ўсиш ҳаммага ҳам тарқалмаган [6].

Таҳлиллар

Энг муҳим глобал муаммо ва барқарор иқтисодий ривожланишнинг зарур шarti – 2015 йил октябрь ойида бўлиб ўтган Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг Барқарор ривожланиш саммити кун тартибининг асосий йўналиши – қашшоқликка барҳам беришдир. Инклюзив ўсиш - бу иш унумдорлиги, тенг имкониятлар ва барқарор муҳит билан узоқ муддатли ўсиш. Дунё бўйлаб тенгсизлик кучайиб бораётган бир пайтда, кўпроқ халқаро ташкилотлар ва давлатлар жамият эҳтиёжлари ва эҳтиёжларини қондириш учун инклюзив ўсишни рағбатлантирмоқда.

Инклюзив ўсиш нафақат иқтисодиётнинг ўсиш суръатларига эътибор қаратади, балки иқтисодий фаолиятда кенг иштирок этиш муҳимлигини ҳам таъкидлайди. Гарчи ушбу ташкилотлар ёки давлатлар бир хил таърифдан фойдаланмасалар ёки инклюзив ўсиш диапозони бўйича консенсусга эришмасалар ҳам, уларнинг барчаси янада самарали имкониятлар яратиш, имкониятларни тенг тақсимлаш ва барқарор узоқ муддатли ривожланишни амалга оширишга қаратилган. Ушбу тадқиқотларга асосланиб, биз инклюзив ўсишни маҳсулдорлик бандлиги, тенг имкониятлар ва барқарор муҳит билан узоқ муддатли ўсиш сифатида белгилаймиз.

Иқтисодиётнинг ривожланиши билан кўплаб мамлакатлар инклюзив ўсишнинг янги ривожланиш стратегияси билан тобора кўпроқ банд. Резидентларнинг эҳтиёжлари ялпи ички маҳсулотнинг ўсишидан ташқарида бўлганлиги сабабли,

хукумат одамларнинг асосий эҳтиёжларини қондириш ва даромадлар тенглигини оширишдан тортиб, атроф-муҳитни яхшилашга қадар кенгроқ ижтимоий мақсадларга эришиши керак.

Инклюзив ўсиш маъносига кўра, биз иқтисодиётнинг инклюзивлигини уч ўлчовда ўлчамимиз мумкин: иш унумдорлиги, тенг имкониятлар ва барқарор муҳит. Иқтисодий ривожланишнинг ушбу уч жиҳати бир-бири билан чамбарчас боғлиқ ва ўзаро боғлиқдир, шунинг учун биз улар ўртасидаги муносабатларни тасвирлаш учун 1-расмда кўрсатилган "Инклюзив ривожланиш устуни" дан фойдаланишимиз мумкин.

Иқтисодий ўсиш жамият учун янги иш ўринларини яратиши ва ишсизлик даражасини пасайтириши мумкин. Аммо, мамлакатнинг турмуш даражаси нафақат бандлик миқдорига, балки меҳнат унумдорлигига ҳам боғлиқ. Шундай қилиб, иқтисодий ўсиш меҳнат унумдорлигини ва инсон капиталини тўплашни яхшилаш учун ўсишни талаб қилади. Иқтисодиёт кўпроқ имкониятлар ва натижаларни яратгандан сўнг, иқтисодиётдаги барча одамлар ўзларининг индивидуал шароитларидан қатъи назар, иқтисодий фаолиятда қатнашиш ва иқтисодий фойдаларни бўлишиш учун тенг имкониятларга эга бўлиши керак. Аксарият ривожланаётган мамлакатларда иқтисодий ўсиш атроф-муҳитнинг ифлосланишига олиб келадиган асосий маҳсулотларни экспорт қилиш орқали амалга оширилади. Атроф-муҳитнинг ёмонлашиши узоқ муддатда иқтисодиётнинг барқарорлигини пасайтиради. Сиёсат атроф-муҳит ва ўсиш, тенглик ва самарадорлик ўртасидаги кўплаб келишувларга дуч келади. Шу сабабли инклюзив ўсишнинг учта ўлчови мувозанатли ва бир бутун сифатида кўриб чиқиши керак (1-расм).

1-расм. Инклюзив ўсиш устуни

Хитойнинг инклюзив ижтимоий кўрсаткичлар билан юқори тезликда ўсиши ривожланаётган мамлакатлар учун муҳим намунадир.

Иқтисодиётнинг тез суръатлар билан ўсиши бандликнинг асосидир, аммо меҳнат унумдорлигини ошириш узоқ муддатли ва барқарор ривожланишнинг калитидир. Шундай қилиб, иқтисодий жами ва даромад даражаси ортиб бораётган Хитой дунёда янги рақобатбардош кучга эга бўлиш учун меҳнат малакаси ва салоҳиятини оширишга кўпроқ эътибор бера бошлади.

Инклюзив ўсиш кам таъминланган ўсишдан кўра кўпроқдир, бу қашшоқлик чегарасидан пастда яшайдиган одамларга кўпроқ имконият беришни англатади. Инклюзивлик жамиятнинг барча аъзолари иқтисодий фаолиятда иштирок этишлари ва иқтисодий ўсишнинг афзалликларини баҳам кўришлари кераклигини англатади. Хитой ҳукумати, шунингдек, қашшоқликни камайтириш, ижтимоий тенгликни қўллаб-қувватлаш, даромадлар тафовутини камайтириш, ижтимоий фаровонликни яхшилаш ва бошқалар учун кўплаб сиёсатларни ишлаб чиқди.

Хитой 1992 йилдан бошлаб режали иқтисодиётдан социалистик бозор иқтисодиётига ўтишни бошлади. У режали ва бозор иқтисодиётининг афзалликларидан фойдаланиш учун "икки йўналишли тизим" дан фойдаланишга ҳаракат қилди. Трансформацияга асосланиб, Хитой хусусий иқтисодиётни рағбатлантириш ва ҳаётийликни ўйғотиш учун бир қатор институтлар қурди. Бу тизим нодавлат секторлар учун чекловларни бартараф этди, мулкчиликни диверсификация қилди ва бозорда эркин рақобатни оширди. Натижада, хусусий иқтисодиёт ҳозир бозорда муҳим роль ўйнамоқда. Хитойнинг бозор иқтисодиётига ўтиши бандлик кўлами ва нисбатини кенгайтди.

2024 йилга келиб, Хитойда хусусий тадбиркорлик субъектлари сони 180,86 миллион кишидан ошди, бу мамлакатдаги жами тадбиркорлик субъектларининг 96,37 фоизини ташкил этди. Хитойнинг хусусий сектори мамлакатнинг юқори технологияли ва ривожланаётган саноатини ривожлантиришда муҳим роль ўйнади. Масалан, ишлаб чиқариш соҳасида хусусий корхоналар ҳозирда Хитойдаги жами ишлаб чиқариш компанияларининг 96,1 фоизини ташкил этади, бу 2019 йилдаги 95,9 фоизга кўп. Илмий тадқиқот ва техник хизматлар соҳасида хусусий тадбиркорлик субъектларининг улуши 2019 йилдаги 91,9 фоиздан ҳозирги 94,4 фоизга ўсди¹. Хитой узоқ вақтдан бери ўзининг хусусий секторини ривожлантиришга кўмаклашди ва бозорга йўналтирилган, қонунга асосланган ва халқаро бизнес муҳитини яратишни изчил давом эттирди.. Хусусий иқтисодиётнинг ривожланиши ҳам Хитойда меҳнат унумдорлигини оширишнинг асосий кучи ҳисобланади. Миллий статистика бюросининг маълумотларига кўра, шаҳарларда бандликнинг 80% дан ортиғи хусусий корхоналар томонидан яратилган.

Шунингдек, халқаро савдо Хитойнинг иқтисодий ўсишининг муҳим манбаидир. Дунёга очиқлик нафақат савдо ва капитал оқимини яхшилади, балки технологиялар, таълим, маданият ва ҳоказолар алмашинувини ҳам рағбатлантирди. Глобаллашув бу даврда қайтариб бўлмайдиган тенденциядир. Ҳамкор давлатлар жаҳон миқёсидаги кўп томонлама ҳамкорликдан ўзаро манфаат ва ғалаба қозонишлари мумкин. Хитой келажакда маҳаллий ва хорижий компаниялар учун адолатли, адолатли ва шаффоф муҳитни тарғиб қилиш учун янада кенгроқ очилади. Ривожланаётган мамлакатларнинг аксарияти учун экспортга йўналтирилган сиёсат иқтисодий юксалишда ёрдам беради. Халқаро ҳамкорлик ривожланаётган мамлакатларга ўз ресурсларини тақсимлаш, қўшимча иш ўринлари яратиш ва аҳоли турмуш даражасини яхшилашга ёрдам беради.

¹ https://ningbo.chinadaily.com.cn/2024-06/14/c_996141.htm

Иқтисодиётда иштирок этиш ва бўлишнинг тенг имкониятлари узоқ муддатли инклюзив ривожланишнинг асосий омиллари ҳисобланади. Одамларнинг ишлаб чиқаришдаги ташаббуслари иқтисодий ўсишнинг асоси бўлиб, ишлаб чиқаришдан одамларнинг даромадлари иқтисодий ўсишнинг мақсади ҳисобланади. Хитой раҳбари Си Тсзинпиннинг таъкидлашича, халқ айтган тилаклар, улар яратган илғор тажрибалар, улар эга бўлган ҳуқуқлар ва ўйнаган роли ҳурмат қилиниши керак.

Тенг имкониятларни таъминлаш таълим, соғлиқни сақлаш хизматлари, малака ошириш ва ижтимоий ишлаб чиқаришдан тенг фойдаланишни таъминлаши керак. Сўнгги йилларда Хитой барча минтақалар учун транспорт алоқасини яхшилаш, қишлоқ ва шаҳар ўртасидаги тафовутни камайтириш ва кўпроқ таълим ва ўқитиш имкониятларини тақдим этиш каби яшаш жойлари лойиҳаларига давлат харажатларини кенгайтиришни давом эттирмоқда. Хитой ўз аҳолисининг таълим олиш ҳуқуқига асосий стратегия сифатида қарайди.

Хулоса

Инклюзив ўсиш иқтисодий фаолиятда кенг иштирок этишга қаратилган. Инклюзив ўсиш мақсадларига эришиш учун мамлакат барча соҳаларда барча одамларнинг ҳуқуқлари ва имкониятларини ҳурмат қилиши керак. Одамларнинг таълим, соғлиқни сақлаш ва меҳнатга кучли мотивациясини таъминлаш инклюзив ўсишнинг асосий шартидир. Демак, барча давлатлар нафақат иқтисодиёт кўламига, балки имкониятлар ва даромадларни тақсимлашга ҳам эътибор қаратишлари керак.

Мамлакатимизда ҳам ушбу йўналишда қатор ислохотлар олиб борилмоқда. Жумладан, “узоқ муддатли истиқболда барқарор иш ўринларини яратиш учун «яшил» иқтисодиётга ўтиш даврида аҳолининг заиф ҳамда иқлим ўзгариши сабабли ишсиз қолиш хавфи бор қатламларига нисбатан қайта тайёрлаш ва кўникмаларни ривожлантириш, ишчи кучи мобиллигини оширишни қўллаб-қувватлаш бўйича кенг қамровли сиёсат олиб бориш” устувор вазифа сифатида, ушбу вазифадан келиб чиқиб, инклюзив ва барқарор инсон капиталини ривожлантириш — аҳоли, айниқса ёшлар ва хотин-қизлар ўртасида иш ўринларини яратиш ва тадбиркорлик учун қулай муҳит яратиш орқали аҳоли турмуш даражасини ошириш, камбағалликни қисқартириш учун макроиқтисодий барқарорликни ва инклюзив иқтисодий ўсишни таъминлаш, шаҳар ва қишлоқ ўртасидаги турмуш сифатидаги тафовутни бартараф этиш — камбағал, камбағаллик хавфи остида бўлган ва иқлим ўзгариши таъсири юқори бўлган шаҳар ва қишлоқ жойлари ўртасидаги тафовутни камайтириш дастурларини ишлаб чиқиш, ёшларнинг инновацион «стартап» лойиҳаларини қўллаб-қувватлаш — иқтисодиётни диверсификация қилиш ва ёшлар бандлигини рағбатлантириш учун инновациялар ва стартапларни қўллаб-қувватлаш механизмларини такомиллаштириш [1] каби йўналишлар танлаб олинган. Ушбу йўналишлар бўйича белгиланган топшириқларни амалга оширишда албатта хорижий мамлакатлар тажрибасидан фойдаланиш муҳим аҳамият касб этади. Шундан келиб чиқиб, ушбу йўналишда «яшил» ва инклюзив иқтисодий ўсиш моделини тарғиб қилишга катта эътибор қаратилмоқда.

Юқоридагилардан хулоса қилиш мумкинки, ривожланаётган мамлакатларда ўсиш инклюзивликнинг бошқа барча жиҳатлари учун асосдир. Бозор функцияси ва

унинг механизмини таъкидлаш эса иқтисодий ўсиш учун зарурий муҳит ҳисобланади. Шундай қилиб, Хитой хусусиятларига эга бозор иқтисодиёти тизимини қуриш Хитойнинг инклюзив ривожланишининг муҳим тажрибасидир.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 02.12.2022 йилдаги “2030 йилгача Ўзбекистон Республикасининг «яшил» иқтисодиётга ўтишига қаратилган ислохотлар самарадорлигини ошириш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида” ПҚ-436-сон қарори //www.lex.uz.

2. Барро Р. Дж. Экономический рост / Р. Дж. Барро, Х. Сала-и-Мартин. — М.: Бином. Лаб. знаний, 2010. — 824 с.

3. Луков В. Б. Символ многополярного мира / В. Б. Луков // Международная жизнь. — 2014. — № 7. — С. 43–49.

4. Разумнова Л. Л. Проблемы совершенствования механизмов интеграции развивающихся стран в мировую экономику / Л. Л. Разумнова // Вестник Московского государственного лингвистического университета. — 2009. — № 542. — С. 175–186.

5. Трансформация системы управления человеческими ресурсами региона в условиях экономического кризиса: проблемы и тенденции / М. А. Винокуров, Т. Г. Озерникова, Н. Г. Солодова [и др.]. — Иркутск: Изд-во БГУЭП, 2010. — 359 с.

6. Цвигун И. В. Современное состояние и перспективы сотрудничества России со странами Азиатско-Тихоокеанского региона [Электронный ресурс] / И. В. Цвигун, М. С. Григорьева // Известия Иркутской государственной экономической академии (Байкальский государственный университет экономики и права). — 2014. — № 6. — Режим доступа : <http://brj-bguiep.ru/reader/article.aspx?id=19814>.

7. Х.М. Нормурадов. “Ўзбекистонда инклюзив ўсишни таъминлашда микроолиялаштириш тизимини такомиллаштириш”. Иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация иши. Т.: 2023 й.